

malo južino. Za Andrejev rojstni dan sta na lastno pest šla na lov za orožjem. Zvečer je bil bunker za štiri pištole bogatejši. Za tako figo ne bova spraševala, kaj, Stojan? „Nima smisla.“ — Že to je prav hudo. Še huje je, da v vsem tekstu ne prej ne pozneje ni ničesar, kar bi zavedno ali nezavedno predstavljalo protiutež takim mestom in vso zasnovo poglobilo. Tako se ves nivo nevarno približuje razgibanemu, pisanemu, pa nedomišljenemu migotanju kakšne kavbojke, v kateri so lepi konji, mišice v kavbojskih oblekah in nepogrešljiv plamen bruhajoči pihalniki pomešani z določeno dozo lepih podob, čutnosti in sentimenta, ki pa vendar kljub vsej spretnosti aranžerjev ne dosežejo stopnje, ki bi bila vredna priznanja.

In vendar je pri vsem tem očitno, da je Ivan Bratko razumen, precej razgledan in brez dvoma tudi nadarjen avtor. Očitno je, da je znal svoje prizore fabulativno organizirati in tudi, da je na nekaterih mestih odločno in ostro presojal zgodovino. Razen tega je pred časom napisal in izdal reportažno knjigo »Teleskop«, v kateri včasih nehote in bežno zazveni občuten stavek, se vtisne v spomin kakšna bolj intenzivna situacija ali mimogrede zazveni ustvarjeno razpoloženje. Toda koliko bolj prav, lepše, bolj koristno in končno — v nekem paradoksnem pomenu — celo bolj umetniško bi bilo, če bi bil Bratko to pot svoj velikanski obvladani in razporejeni material tudi obdelal dosledno dokumentarno. Tudi dokumente je treba razporediti s čutom in je tudi tu potrebna zamisel. Spomnimo se samo nekaterih starih kronik, ki so še dandanašnji ohranile svojo pretresljivost. Bolj moderna in aktualna je seveda metoda dela sodobnega fotoreporterja, ki smiselno nastavlja kamero v razne smeri, da potem »s čutečimi škarjami« izreže in končno montira vrsto slik, z njimi pa opravi vse mogoče, kar ni samo objektivno, temveč subjektivno, kar prikazuje, podčrtava, slavi in obtožuje ter sili k razmišljanju. Ob tej drobni knjižici se lahko vprašamo, ali so v naši javnosti že dovolj razčiščena vprašanja sorazmerja med subjektom in objektom, med spoštovanjem stvarnosti in čisto drugačnim spoštovanjem vrednotenja te iste stvarnosti, med psihofizičnimi kompleksi občutkov in čustev, ki jim *moramo* prisluhnti, če si hočemo ohraniti polnost spoznanja, in situacijami, v katerih se *moramo* odločiti z vsem razumom in vso voljo, ki smo je sposobni. O takih vprašanjih pa bi bilo očitno treba še govoriti.

Branko Rudolf

OD DONČEVIČA DO DAVIČA

Da ne bo nesporazuma zastran naslova: nikakor ne mislim iz »primerjalnih«, v bistvu kaj nesmiselnih teženj naštevati v nedogled razlike v ustvarjalnih prijemih obeh pisateljev, ampak le opozoriti ob tej priložnosti na prijetno resnico, da je postal repertoar naših založb glede hrvatske, srbske in makedonske literature dovolj gibek in da nam naš knjižni trg postreže z njihovimi najbolj uspelimi deli skoraj v isti mah, ko izidejo v izvirniku. V zadnjem času so se n. pr. zvrstila v naglem zaporedju imena Čosića, Simića, Lalića in drugih, zdaj pa smo dobili v prevodu še Dončevića in Daviča.

Pripovedno delo Ivana Dončevića »Kavarna Ivana Nepomuka« je nemara med nami bolj znano pod izvirnim naslovom »Mirotvorci«; roman je groteskna

slika predvojne družbene atmosfere v nekem podeželskem mestecu v severni Hrvatski. Ponavljam: groteskna, zakaj če ne upoštevamo te svojevrstne literarne hiperbolike, se nam utegne primeriti kot nekemu znanemu srbskemu kritiku, ki je trdil, da je življenje v delu poenostavljeno in osiromašeno in da so junaki gibljive marionete. Res: v romanu so prignane do zadnjih meja npravstvena izprijenost, politična laž in prozorno licemerstvo, ali slika družbenega delirija je nenavadna le na prvi pogled; v resnici so prav bistvene in značilne poteze medsebojnih človeških odnosov v določeni družbeni sredini dobile izredno oster in močan izraz. Dragocena in prikupna je poteza, da Dončević ne riše s slepim sovraštvom družbene agonije; nasprotno: iz čustvenega podteksta je večkrat čutiti razumevanje do teh, po svoje nesrečnih in včasih celo tragičnih človeških usod. Najočitneje se morda kaže ta odnos ob liku žandarja Komarice, tega večno nemirnega čuvaja oblasti, nevarnega ovaduha, pripravljenega v poniglavi vdanosti režimu vsak trenutek poteptati sočloveka, v čigar usodi pa ne manjka tudi nekaj žalostnih, če ne že tragičnih življenjskih momentov. Mimo široko zamišljenega lika Komarice je zanimiv še župnik s svojo verbalno poštenostjo, širokoustni krojač Tomaš Ban, nekolikanj omejena Pepica in drugi. Manj so se pisatelju posrečile osrednje postave; agent Frank Weiner je malce neprepričljiv v gestapovski demoniji, Nepomukov notranji konflikt pa je brez pravega tragičnega prizvoka in pravzaprav sumljiv, saj je lepo zaporedje let v blagem miru goljufal ljudi in mu ni nikoli segel v spomin strahotni zločin.

Znana misel, da sta vsebina in oblika v organski povezavi, je dobila tudi v Dončevićevem pripovednem delu živo potrdilo: roman je kompaktno grajen, pregleden in notranje trdno sklenjen.

Drugo delo, roman Oskarja Daviča »*Beton in kresnice*«, je bilo doma v Srbiji sprejeto z deljenimi mnenji, pri nas pa dosledno z bučnimi hvalnicami; zagnani ditirambi so se porodili — tako se vsaj zdi — med drugim tudi iz zelo nepotrebne kompleksa, da bi ne padla na nas senca provincialne zaostalosti; v dokaz, da gremo v korak s časom, je postal Davičo revolucionarna avtoriteta celo na jezikovnem in stilnem področju, kjer da ruši okostenele in od ljudske govorice odmaknjene jezikovne sheme. Ne da bi se ustavljali ob teh značilnih simptomih, moramo kar takoj in odločno povedati, da je prav Davičeva apriorna volja po izvirnosti za vsako ceno tisti element, ki znižuje umetniško raven delu; tu mislim predvsem tisti zavestni stilni faux pas, tisto nemogočo, importirano sintakso, ki je lahko germanska, romanska, samo slovanska ne, dalje številne, včasih v nedogled segajoče oklepaje (kasneje postanejo le-ti do neke mere funkcionalni), krčevito, neorganično metaforiko in podobno. Gotovo: vsak umetnik krčevito išče svoji umetniški viziji ustreznega izraza; čim pomembnejša je njegova vizija, tem izrazitejša in tem bolj svojevrstna je ustvarjena podoba; vendar pa skuša močna umetniška osebnost vedno prečistiti nove pripovedne elemente in jih prignati do estetske jasnosti, tako da šele pozorni bralec odkrije radikalne novosti v ustvarjalnih prijemih.

¹ Ivan Dončević, Kavarna Ivana Nepomuka. Prevedla Marija Zupanc. Državna založba Slovenije. Ljubljana 1958.

² Oskar Davičo, *Beton in kresnice*. Prevedel Marijan Javornik. Sodobni roman. Cankarjeva založba, Ljubljana 1957.

Ne glede na to pa je roman »Beton in kresnice«, če ga gledamo kot celoto, brez dvoma zelo pomembno delo: v njem je dobilo močan, dasi enostranski izraz naše povojno življenje. Po toliko papirnatih straneh naše včasih dovolj preprosto aktivistično podčrtane književnosti je človek že obupal, da se sploh da umetniško poustvariti delovni zagon; v Davičevem tekstu so prav strani, posvečene delu, najprivlačnejše in najbolj dinamične, hkrati pa tudi najintimnejše doživete. Treba se je samo spomniti orjaških naporov Vuka Rsavca in pa tistega z izredno plastičnimi zamahi orisanega prizora, ko Rade zastavlja svoje mlado življenje za rešitev črpalke. Zares: na nekaterih straneh je roman prava pesnitev dela, tistega tvornega, zavestnega dela z opredeljenim ciljem, ki navkljub fizični izčrpanosti vedno znova in znova preraja človeka.

»Beton in kresnice« je roman o graditeljih neke hidrocentrale na Nerokavi, o njihovih notranjih konfliktih, depresijah, iskanjih in zmagah, hkrati pa tudi o tistih slučajnih »sopotnikih«, ki pridejo na tak ali drugačen način v usodni stik z modernim gigantom. Osrednja postava je Vuk Rsavac, mlad mož, ki ne doumeva socializma v njegovi humanistični globini, ampak se mu približuje bolj z vnanje strani, vendar z zagnano delavnostjo koristi socialistični preosnovi — človek torej, ki ni docela neznan v naši povojni praksi. Nemara pisatelj res, kot mu je očitala že srska kritika, včasih po nepotrebnem simpatizira z junakom (n. pr. v prizoru z »vampirjem« v kavarni, ko Rsavac superiorno dopušča, da pretepajo epileptika), v celoti pa je prav ta junak v osnovni protislovnosti prepričljiv in dobro zadet; le škoda, da Davičo prek njega preveč meditira in da včasih razblinja obrise živega človeka, ki živi po lastnih psihičnih zakonitostih. Impresivno je orisana Rima, žena, polna kipečega življenja, moderno široka v odnosih do moških, pa hkrati vedno znova naivna in prav zategadelj polna ženske ljubkosti.

Davičevo pero mojstrsko opisuje duševna stanja na mejni ploskvi zavesti in podzavesti, resničnosti in sanj (dasi je tudi tu, pač v skladu s svojimi teoretičnimi doktrinami, pogosto špekulativen); za primer naj navedem spletanje resničnosti in vizij v Rsavčevi mentalni sferi, ko lovi divjega merjasca, in še suvereno izveden prehod iz vsakdanje resničnosti gostilniške atmosfere v sanjski svet Rimine domišljije.

Roman »Beton in kresnice« je zamišljen tudi kompozicijsko izredno moderno; linija objektivne pripovedi je na več mestih nalomljena, vstavljeni so zapiski in magnetofonski posnetki beograjskega radijskega novinarja Vuka Vasića. Dobra zamisel, osvetliti dejanje iz več zornih kotov, žal ni dovolj neprisiljeno izvedena, nemara spet v skladu z Davičevim pojmovanjem umetnosti.

Čeprav ne morem soglašati z Davičevo sodbo, da je pglavitna naloga umetnika, radikalno iskati nove forme, »telesa novim vsebinam«, vendar mislim, da je Davičev roman pomemben pripovedni tekst; stari paradoks, da prava umetnost premaga teoretične komplekse, je prišel tudi v tem primeru do polnega izraza.

Marjan Brezovar